

Praktisk och pastoral teologi i Svenska kyrkans prästutbildning

KARIN RUBENSON & ELIN LOCKNEUS

Karin Rubenson är doktorand i kyrkovetenskap vid Uppsala universitet.

Elin Lockneus är doktorand i praktisk teologi vid Enskilda högskolan Stockholm.

karin.rubenson@teol.uu.se – elin.lockneus@ehs.se

Mellan akademi och kyrka

Promenaden mellan teologiska fakulteten och Svenska kyrkans utbildningsinstitut är inte lång, vare sig i Uppsala eller i Lund. Skillnaderna mellan utbildningsinstitutionerna kan dock upplevas som milsvid, när det gäller kursinnehåll, men också vad gäller undervisnings- och examinationsformer.

Svenska kyrkans utbildningsinstitut och därmed de konfessionsspecifika och praktiktäna delarna av utbildningen till präst i Svenska kyrkan befinner sig i dag bokstavligen mellan universitet och kyrka. Under året på Svenska kyrkans utbildningsinstitut står präststudenterna på tröskeln mellan akademisk examen och prästvigning. De lämnar universitetsområdet, men är kvar i universitetsstaden. De lämnar tentor och examensarbeten, men är kvar i klassrummet. De lever med kyrkohandbok och liturgiska kläder, men gudstjänsterna är fortfarande inte ”på riktigt”. De står mitt emellan akademi och kyrka.

De två ämnesområdena praktisk teologi och pastoralteologi har gemensamma rötter men olika ställning i dagens prästutbildning. Den pastoralteologiska utbildning som ges på Svenska kyrkans utbildningsinstitut är obligatorisk för alla blivande präster. Den akademiska disciplinen praktisk teologi är ett ämne som inte behöver ingå i blivande prästers examen.

Syftet med denna artikel är att synliggöra och diskutera relationen mellan den pastoralteologiska utbildning som ges på Svenska kyrkans utbildningsinstitut och den akademiska disciplinen praktisk teologi. Syftet kan snävas in till frågan om hur en förändrad praktisk teologi påverkar förståelsen av pastoralteologi i Svenska kyrkans prästutbildning. Vi kommer att ge en kortfattad bakgrund till Svenska kyrkans prästutbildning och beskriva dagens situation. Därefter redogör vi för några olika dominerande strömningar i det internationella vetenskapliga samtalet inom praktisk teologi, med betoning på transformativ praktisk teologi. Slutligen relaterar vi diskussioner inom den akademiska praktiska teologin i dag till praktisk prästutbildning för att synliggöra potentiella möjligheter och risker.

Vi begränsar oss här till att diskutera praktisk teologi i Svenska kyrkans prästutbildning. Det innebär inte att praktisk teologi inte har relevans för andra studenter än de som har för avsikt att bli präster i Svenska kyrkan.¹ Vi har dock valt att fokusera på Svenska kyrkans prästutbildning av flera skäl. En stor del av studenterna i teologi och religionsvetenskap i Sverige studerar med målet att bli präster i Svenska kyrkan. Den studentgruppen har, i kraft av sin relativa storlek, betydelse för utbildningsupplägg och kursinnehåll. Strukturen där teori och praktik hålls isär genom att utbildningen är uppdelad mellan två olika utbildningsgivare (universitet och högskolor respektive Svenska kyrkan) sticker ut, i relation till jämförbara akademiska yrkesutbildningar, som lärare och läkare, men också i relation till hur präst- och pastorsutbildning bedrivs i andra samfund och internationellt. Denna situation gör att frågor om praktisk teologi som akademisk disciplin och den eventuella skillnaden mellan praktisk teologi och pastoralteologi ställs på sin spets just i relation till Svenska kyrkans prästutbildning.

Vi som skrivit den här artikeln är själva förhållandevis nyutbildade präster i Svenska kyrkan. Våra personliga erfarenheter av prästutbildning i en tid präglad av utbildningsreformer har påverkat våra förhållningssätt till ämnet och utgångspunkter för artikeln. Vi är också doktorander i kyrkovetenskap och praktisk teologi och förenas i en strävan efter att kombinera akademisk kunskap och forskning med praktisk erfarenhet och kyrkligt liv, utan att det ena skulle behöva utesluta det andra. Vi är präglande av den empiriska vändningen inom praktisk teologi, liksom av dagens starka internationella betoning av praktikteori och praktisk kunskap, i denna artikel tydligast representerad av Bonnie J. Miller-McLemore. Vi strävar efter att lyfta fram både för- och nackdelar med den nordamerikanska och vidare anglosaxiska ämnesförståelsen och dess påverkan på praktisk teologi i Sverige i dag. En

1. Se till exempel Mary McClintock Fulkerson, "Theology and the Lure of the Practical: An Overview", *Religion Compass* 1 (2007), 296, <https://doi.org/10.1111/j.1749-8171.2007.00022.x>.

ämnesförståelse som aktivt markerar avstånd till frågor om praktiskt hantverkskunnande har uppenbara nackdelar när det gäller en konkret yrkesutbildning för blivande präster. Samtidigt kan dagens praktiska teologi också bidra med verktyg för att överbrygga klyftan mellan ”akademisk” respektive ”kyrklig” teologi.

Bakgrund till dagens prästutbildning

Som ett svar på upplysningstidens betoning av praktisk nytta infördes ämnet praktisk teologi på teologiska fakulteter runt om i Europa i slutet av 1700-talet.² I Uppsala och Lund inrättades professurer i pastoralteologi år 1806 respektive år 1809, med syfte att göra prästutbildningen mer relevant för prästers arbetsuppgifter i församling. Syftet med disciplinen var att utbilda blivande präster i färdigheter och tekniker som de skulle kunna ha nytta av i framtiden. Begreppen ”praktisk teologi” respektive ”pastoralteologi” var sammanblandade: Ämnet kallades praktisk teologi och leddes av professorer i pastoralteologi.³

Under större delen av 1800- och 1900-talen ansvarade universiteten för hela prästutbildningen, som var uppdelad i en teoretisk och en praktisk del. Den praktiska delen var nära knuten till Svenska kyrkan, inte minst genom att dess professor samtidigt hade kyrklig tjänst. Under den senare delen av 1800-talet försköts den praktiska teologins akademiska tyngdpunkt till ett mer historiskt studium av kyrkan.⁴

År 1973 omformades ämnet praktisk teologi i Uppsala till ämnet kyrko- och samfundsvetenskap, senare kyrkovetenskap, och de ecklesiologiska och ekumeniska frågorna gavs vartefter allt större utrymme. Ämnet inkluderade klassiska praktisk-teologiska underdiscipliner som liturgik, själavård, kateketik, kyrkorätt med flera. Även i Lund benämndes ämnet under slutet av 1900-talet kyrko- och samfundsvetenskap för att undvika de konnotationer till praktiska prästuppgifter som ”praktisk teologi” hade och för att tydliggöra ämnets vetenskapliga karaktär.⁵ I översikten *Kyrkovetenskapliga forskningslinjer* från 1996 framstår det som om praktisk teologi, ett ämne som kom till för att svara mot prästutbildningens behov, ofta har behövt anstränga sig för att försvara sin plats som akademiskt ämne. Det är en tendens som syns även i internationellt utgiven praktisk-teologisk litteratur. Det är

2. McClintock Fulkerson, ”Theology and the Lure of the Practical”, 295.

3. Åke Andrén, ”Kyrkovetenskap ur uppsalaperspektiv: En vetenskapshistorisk introduktion”, i Oloph Bexell (red.), *Kyrkovetenskapliga forskningslinjer: En vetenskapsteoretisk översikt*, Lund 1996, 11.

4. Andrén, ”Kyrkovetenskap ur uppsalaperspektiv”, 14–16.

5. Carl-Gustaf Andrén, ”Kyrkovetenskap ur lundaperspektiv”, i Oloph Bexell (red.), *Kyrkovetenskapliga forskningslinjer: En vetenskapsteoretisk översikt*, Lund 1996, 44, 49.

mot den bakgrunden praktisk teologi som framför allt ett historiskt och teoretiskt ämne bör förstås. Rörelsen från en förståelse av praktisk teologi som kunskap om prästerliga arbetsuppgifter till en bredare och mer teoretiskt och metodologiskt präglad förståelse av ämnet kan förstås genom att tala om ett klerikalt respektive ett akademiskt paradigm, något som är vanligt i nordamerikansk praktisk-teologisk forskning.⁶

Parallellt med förändringarna i universitetsvärlden förändrades också Svenska kyrkans prästutbildning. Under större delen av 1900-talet hade den teoretiska akademiska utbildningen avslutats med den så kallade ”prakten”, som i högre utsträckning än de tidigare utbildningsdelarna fokuserade på praktiska färdigheter, i linje med det klerikala paradigmet. 1980 tog Svenska kyrkan över ansvaret för utbildningens praktiska delar och pastoralinstituten i Lund och Uppsala bildades. Utbildningens innehåll och upplägg har debatterats och förändrats, men strukturen med en omfattande akademisk del på universitet och högskolor och en avslutande praktisk del har i princip varit oförändrad under lång tid. I och med 2007 års utbildningsordning gjordes ett försök att skapa en utbildning där praktik och teori i högre grad integrerades i tre pastoralteologiska kurser, genom ett samarbete mellan universiteten och pastoralinstituten.⁷ Kurserna mötte dock skarp kritik från Högskoleverket (nuvarande Universitetskanslersämbetet) och existerade endast under en kort period.⁸ Den senaste utbildningsreformen, år 2014, medförde att pastoralinstituten lades ned och ersattes av Svenska kyrkans utbildningsinstitut.

Pastoralteologi i prästutbildningen

Svenska kyrkans utbildningsinstitut använder begreppet pastoralteologi som övergripande ämnesbeteckning för innehållet i sin utbildning. I svensk kontext förknippas begreppet sedan lång tid tillbaka med kunskap direkt relaterad till prästens praktiska arbete. I utredningen *EFU: En förändrad utbildning för Svenska kyrkan* knyts pastoralteologi till att Svenska kyrkans församlingar är pastorala enheter.⁹ Begreppet ”pastoral” förstås därmed i

6. Uttrycket ”the clerical paradigm” pekar på en ämnesförståelse av praktisk teologi helt inriktad på praktisk nytta för prästutbildningen och myntades av Edward Farley 1983 i relation till Friedrich Schleiermachers (1768–1834) *Brief Outline of the Study of Theology* från 1811. Edward Farley, *Theologia: The Fragmentation and Unity of Theological Education*, Eugene, OR 2001, 85.

7. Frida Mannerfelt, ”Kontrast och kontinuitet: Predikoideal i Svenska kyrkans prästutbildning 1903–2017”, i Stephan Borgehammar (red.), *Predikan – i tid och otid*, Skellefteå 2018, 129.

8. ”Beslut om ifrågasättande av examensrätter m.m. efter fördjupade granskningar av utbildningar inom religionsvetenskap och teologi”, <https://www.uka.se/download/18.12f25798156a345894e23d7/1487841926347/643-3060-07+b.pdf>, besökt 2021-02-05.

9. *EFU: En förändrad utbildning för Svenska kyrkan* (Svenska kyrkans utredningar 2007:2),

ljuset av kyrkoordningen, där församlingen beskrivs som ett ”pastoralt område”, med den grundläggande uppgiften att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission.¹⁰ Vidare definieras pastoralteologi i utredningen som ”att beskriva teologisk insikt och reflektion i ett pastoralt sammanhang, där ord och handling är nära förenade”.¹¹ Ett pastoralt sammanhang bör här förstås som en församling. Mot bakgrund av Svenska kyrkans rikstäckande uppdrag, folkkyrkoidentitet och territoriella församlingsindelning torde dock detta pastorala sammanhang kunna innefatta alla platser, personer och företeelser inom Sveriges gränser. Pastoralteologi begränsas inte heller till uppdraget som präst, utan berör alla församlingens medarbetare. I dagligt tal i Svenska kyrkan används också ofta begreppen ”pastoral” eller ”pastoralt handlande” som en omskrivning för en typ av kontextbaserad praktisk kunskap om att göra vad situationen kräver, även om agerandet kanske inte till fullo stämmer överens med de teoretiska idealen.¹²

Om ämnet pastoralteologi definieras väldigt brett (eller inte alls) kan det inkludera allt eller inget, vilket riskerar att leda till transparensproblem i relation till studenterna. I den vardagliga användningen av begreppet pastoral, där en präst i konkreta situationer frångår exempelvis kyrkoordning eller kyrkohandbok ”av pastorala skäl”, förstärks dikotomin mellan pastoralteologi och akademisk teologi. Att vara pastoral blir då att förhålla sig praktiskt och i förekommande fall pragmatiskt till den akademiska teologin. Sammanblandningen av de olika förståelserna av begreppet ”pastoral” kan innebära att akademisk teologi och pastoralteologi inte bara förstås som olika saker, utan till och med som oförenliga, något som riskerar att förminska och förenkla både universitetens och utbildningsinstitutets utbildningsdelar.

På utbildningsinstitutets hemsida går det att läsa att ”den pastoralteologiska utbildningen bygger på den blivande prästens akademiska utbildning

Uppsala 2007, <https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=579671>, besökt 2021-02-04.

10. Kyrkoordning för Svenska kyrkan, 2 kap. 1 §, https://www.svenskakyrkan.se/filer/KO_I_jan_2020.pdf, besökt 2021-02-04.

11. *EFU*, 119.

12. Denna tolkning återspeglas bland annat i de allmänna anvisningarna för begravningsgudstjänst i 1986 års kyrkohandbok: ”Begravningen ingår i ett sammanhang som sträcker sig från dödsbädden till avskedet vid graven. Mycket av detta hör själavården och det *pastorala handlandet* till och måste därför präglas av en betydande frihet.” *Den svenska kyrkohandboken: Antagen för Svenska kyrkan av 1986 års kyrkomöte. 1. Den allmänna gudstjänsten och de kyrkliga handlingarna*, 3:e uppl., Stockholm 2006, 292. Och i de övergripande anvisningarna för den allmänna gudstjänsten i gällande kyrkohandbok: ”Som alternativ utifrån *pastorala behov* för församlingen kan följande översättning av Herrens bön (’Fader vår’) användas.” *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan: Antagen för Svenska kyrkan av 2017 års kyrkomöte. Del 1*, Uppsala 2018, 11. Våra kursiveringar.

och stiftspraktik”. Pastoralteologi beskrivs som ”yrkesrelaterad kunskap” som är möjlig att ”tillämpa i ett pastoralt sammanhang”.¹³ Synsättet där pastoralteologi beskrivs som någonting annat än ”vanlig” teologi återfinns också i biskopsbrevet *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan*:

Prästen ansvarar för gudstjänsten och har till uppgift att samordna arbetet och tillföra sitt teologiska kunnande och ett pastoralt perspektiv.

För att vigas till tjänst är det nödvändigt att ha en gedigen kompetens i sitt yrke. För diakonen innebär detta en karitativ grundutbildning och *för prästen en föreskriven teologisk utbildning*.

Dessa utbildningar ska dessutom kompletteras med en pastoral utbildning. [...] Präster och diakoner behöver såväl teologiska och pastoralteologiska kunskaper som omvärldskunskap och praktikerfarenhet.¹⁴

I citaten ovan framträder en bild av teologi och pastoralteologi som kompletterande, men där den akademiska teologin föregår den pastoralteologiska. Denna eller liknande definitioner av pastoralteologi har starkt historiskt stöd både i Svenska kyrkan och internationellt och bygger på idén om pastoralteologi eller praktisk teologi som ”tillämpad teologi”.¹⁵ Samtidigt betonar EFU-utredningen behovet av att integrera teori och praktik i utbildningen:

I de tidigare genomförda studierna *Präst i dag – och i morgon...*, *PUF* och *ÖSUT* pekar man på behovet av att integrera teori och praktik. I remissbehandlingen av *PUF* och *ÖSUT* visar det sig likaså att det råder stor samsyn i frågan om ett närmare förhållande mellan de teoretiska och praktiska utbildningsdelarna. I Kyrkostyrelsens direktiv betonas också vikten av en integrering mellan teori och praktik.¹⁶

13. ”Pastoralteologisk utbildning – präst”, <https://www.svenskakyrkan.se/utbildningsinstitutet/pastoralteologisk-utbildning---prast>, besökt 2021-02-05.

14. *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan*, Uppsala 2014, 27, 58, 75. Vår kursivering.

15. Förståelsen av praktisk teologi som ”tillämpad teologi” är nära förknippad med praktisk prästutbildning och konkreta ”tips” för blivande präster. Detta förstås ofta som en begränsande och förenklad förståelse av vad praktisk teologi kan vara. Dock har exempelvis Bonnie J. Miller-McLemore gjort försök att uppvärdera det klerikala paradigmet inom praktisk teologi. Bonnie J. Miller-McLemore, *Christian Theology in Practice: Discovering a Discipline*, Grand Rapids, MI 2012, 161–162.

16. *EFU*, 112. *ÖSUT* och *PUF* betecknar i citatet de tidigare utredningarna *Översyn av de kyrkliga utbildningarna* och *Prästutbildning i förändring*.

Med utgångspunkt i EFU-utredningen och utbildningsinstitutets utbildningsplan för prästutbildningen förstår vi pastoralteologi i Svenska kyrkans kontext som kunskap om församlingens grundläggande uppgift, praktiska yrkesrelaterade kunskaper och reflektion.¹⁷ Detta är en breddning av den definition som återfinns i utredningen, genom att vi också förstår pastoralteologi som praktiska kunskaper, inte enbart ”teologisk insikt och reflektion” förknippad med sådana kunskaper.

Denna definition av pastoralteologi svarar mot de tidigare nämnda klerikala och akademiska paradigmen, genom att lyfta fram både praktiska yrkesrelaterade kunskaper och reflektion. Definitionen är dessutom explicit ecklesiologisk och lyfter fram församlingens grundläggande uppgift, inte bara prästerliga arbetsuppgifter eller akademisk reflektion.

I utbildningsinstitutets kursplan för kunskapsområdet Teologi och samhälle återfinns dock följande formulering: ”Undervisningen utgår från en förståelse av pastoralteologi där den akademiska och kyrkliga teologin integreras, och i reformatorisk anda är kontextuell.”¹⁸ Denna definition, som inte återfinns i någon av de övriga kursplanerna och inte heller har någon direkt koppling till den ecklesiologiska förståelse av pastoralteologi som återfinns i EFU-utredningen, bär drag av den praktiska teologins kontextuella och kanske även transformativa karaktär, som vi kommer att presentera nedan. Här tillförs dessutom ytterligare ett teologibegrepp, ”kyrklig teologi”, men inte som en synonym till pastoralteologi, utan som en komponent som tillsammans med ”akademisk teologi” skapar pastoralteologi.

Ämnet pastoralteologi står i dag ensamt i utbildningssystemet, utan ett större sammanhang i den akademiska praktiska teologin. Den akademiska praktiska teologin har dock inte slutat påverka den kyrkliga pastoralteologin. Praktisk-teologiska ideal finns i stället outtalade i de praktiska delarna av Svenska kyrkans prästutbildning, vilket citatet från kursplanen ovan är ett exempel på.

I EFU-utredningen står det: ”För att studerande skall kunna ta makt över sitt eget lärande måste de ha insyn i de villkor under vilka undervisningen bedrivs och vilka ideologier, vilken samhällssyn, kyrkosyn, kunskapsyn och människosyn utbildningen vilar på.”¹⁹ För att detta ska kunna uppnås behöver studenterna ges förutsättningar att se och analysera relationen mellan

17. Utbildningsplan för Svenska kyrkans pastoralteologiska utbildning till präst (Dnr NUFK 2013/52, Ks 2015/1017), [https://www.svenskakyrkan.se/filer/Utbildningsplan%20Pr%c3%a4st%202015-11-17\(1\).pdf](https://www.svenskakyrkan.se/filer/Utbildningsplan%20Pr%c3%a4st%202015-11-17(1).pdf), besökt 2021-02-05.

18. Kursplan: Teologi och samhälle, 1, <https://www.svenskakyrkan.se/filer/Kursplan%20kunskapsomr%c3%a5de%20Teologi%20och%20samh%c3%a4lle%20P%202019-20%20PV%202020-20.pdf>, besökt 2021-02-05.

19. EFU, 118.

akademiska praktisk-teologiska ideal och utbildningsinstitutets förståelse av pastoralteologi.

Akademisk praktisk teologi i dag

I dag präglas den teoretiska diskussionen inom praktisk teologi i hög utsträckning av praktikteorier, kroppslighet och materialitet. I den fortsatta diskussionen kommer vi i huvudsak att utgå från den nordamerikanska och vidare anglosaxiska kontexten och den så kallade empiriska vändningen inom praktisk teologi, som har stor betydelse för den nuvarande ämnesförståelsen både i Sverige och i övriga nordiska länder.

Aristoteles (384–322 f.v.t.) begrepp *phronesis* återkommer ofta i relation till praktisk och erfarenhetsbaserad kunskap. Litteraturen är också fylld av referenser till teoretiker som Hans-Georg Gadamer (1900–2002), Alasdair MacIntyre, Pierre Bourdieu (1930–2002) med flera.²⁰ Praktikteori har blivit ett sätt att utvidga praktisk teologi från att enbart handla om tillämpad teologi och prästers praktiska arbetsuppgifter. Genom ökad teoretisk och metodologisk medvetenhet strävar praktisk teologi mot att bli ett ämne som fokuserar på teologiska praktiker i vid bemärkelse. Praktikteorier lyfts fram som ett sätt att ge praktisk teologi akademiskt existensberättigande och en egen identitet, men kan, genom sitt fokus på praktisk och förkroppsligad kunskap, också vara värdefulla inom det klerikala paradigmet.²¹

Richard Osmer beskriver fyra olika vägar för praktisk-teologisk forskning, som alla existerar parallellt, och ger exempel på vilka konsekvenser olika vägval tenderar att få. Osmer identifierar ”the hermeneutical trajectory”, ”the transforming praxis trajectory”, ”the neo-aristotelian trajectory” och ”the confessional trajectory”. Eftersom dessa fyra spår i praktiken ofta sammanblandas, och också har utbyte av varandra, underlättar Osmers kategorisering för att förstå dagens praktisk-teologiska fält. Flera av de teologer vi är påverkade av och hänvisar till i den här artikeln går att placera i ”the transforming praxis trajectory of practical theology”, den av de fyra vägarna som är mest präglad av befrielse-teologi och feministteologi. I det här spåret använder forskningen sig ofta av marxistiskt influerad kritisk teori och på senare tid allt oftare poststrukturalistiska teoretiker, som Michel Foucault (1926–1984) och Pierre Bourdieu. Även det Osmer kallar ”the neo-aristotelian trajectory of practical theology” har i dag en framträdande plats, inte minst i USA, och använder sig av tolkningar av Aristoteles dygdetik, påverkade av Alasdair MacIntyre. Dessutom finns de, i vår kontext kanske mer näralliggande, hermeneutiska och konfessionella spåren, som bygger på

20. Se till exempel Ted A. Smith, ”Theories of Practice”, i Bonnie J. Miller-McLemore (red.), *The Wiley Blackwell-Companion to Practical Theology*, Malden, MA 2012, 244–254.

21. Smith, ”Theories of practice”, 251.

teoretiker som Hans-Georg Gadamer och Paul Ricoeur (1913–2005), respektive neo-ortodoxin inspirerad av bland andra John Webster (1955–2016) och Stanley Hauerwas.²² Gemensamt för alla de praktisk-teologiska spåren är en stark betoning av teologin som upplevd erfarenhet.²³

Praktisk teologi har, för att försvara sin plats som akademiskt ämne, tidvis kritiserat och försökt ta avstånd ifrån det klerikala paradigmet för att i stället försöka lyfta andra aspekter av ämnet än att lära blivande präster ”hur man gör”. Bonnie J. Miller-McLemore problematiserar detta genom att också kritisera det akademiska paradigmet, där praktisk kunskap nedvärderas till förmån för teoretisk reflektion. Hon identifierar en nedvärdering av prästers praktiska kunskaper till förmån för ökad reflektion. För att undvika denna typ av nedvärdering valde vi ovan att bredda definitionen av pastoralteologi till att också inkludera praktisk kunskap. När praktisk teologi, i sin strävan efter akademisk legitimitet, underskattar att ”lära sig hur man gör” sker också en nedvärdering av prästers praktiska kunskap och i förlängningen av kyrkan som institution.²⁴ Ämnet, vars själva existensberättigande är att uppvärdera och ta tillvara praktisk erfarenhet och mänsklig kunskap, riskerar genom avståndstagandet från det klerikala paradigmet att förstärka dikotomin mellan teori och praktik och därmed förlora sin relevans för människors liv i kyrkan.

Inom praktisk teologi finns det ofta olika typer av normativa anspråk. Dessa kan vara uttalat teologiskt konfessionella, handla om ”rätt och fel” i praktiskt handlade eller ta sig uttryck genom att personlig tro och egna erfarenheter av teologiska praktiker tas för givna bland praktiska teologer. Även om praktisk teologi strävar efter akademisk stringens handlar det enligt till exempel Miller-McLemore om att söka en ”förkroppsligad kristen tro”.²⁵ I Sverige är vi dock ovana vid en förståelse av teologi som uttalat normativ och konfessionell. När de pastoralteologiska samarbetskurserna mellan universitet och pastoralinstitut i 2007 års utbildningssystem efter bara några år försvann från universitetens kurskataloger, var den främsta anledningen att de inte uppfyllde kraven på ”konfessionsneutralitet”.²⁶

Normativitet inom praktisk teologi behöver dock inte med nödvändighet förstås som synonymt med konfessionalitet, utan kan snarare handla om en explicit konstruktiv ambition att verka för förändring i både samhälle och

22. Richard Osmer, ”Empirical Practical Theology”, i Kathleen A. Cahalan & Gordon S. Mikoski (red.), *Opening the Field of Practical Theology: An Introduction*, Lanham, MD 2014, 67–69.

23. McClintock Fulkerson, ”Theology and the Lure of the Practical”, 300.

24. Miller-McLemore, *Christian Theology in Practice*, 164.

25. Miller-McLemore, *Christian Theology in Practice*, 101.

26. ”Beslut om ifrågasättande av examensrätter m.m.”.

kyrka. Den typen av utgångspunkt märks framför allt i nordamerikansk forskning och påverkar förståelsen av såväl praktisk teologi vid svenska lärosäten som pastoralteologi på Svenska kyrkans utbildningsinstitut. Den praktiska teologin fyller, just genom sina normativa anspråk, en viktig funktion för att föra dialog och utmana teologiska och religionsvetenskapliga ämnen som tidvis befinner sig långt ifrån människors praktiska och upplevda erfarenheter av religionsutövning. Praktisk-teologisk teori och metod kan samtidigt bidra till att synliggöra den akademiska teologins relevans för praktisk prästutbildning.

Som en praktikinriktad disciplin, som gärna förstår sig själv som en aktionsinriktad rörelse tillsammans med människor, handlar i den praktiska teologin normativitet om vilka konsekvenser teologiska sanningsanspråk får för människors liv: "Practical theology is ultimately a normative project guided by the desire to make a difference in the world."²⁷

De normativa och eskatologiska perspektiven i praktisk teologi har rötter i befrielsesteologi och kontextuell teologi och är vanligt förekommande i det Osmer kallar den transformativa delen av praktisk teologi. Den typ av praktisk teologi som i dag tycks dominera den anglosaxiska teori- och metodutvecklingen har ingen ambition att vara teologiskt eller politiskt neutral, utan tar ofta ställning exempelvis för minoritetsgrupper. I många nutida texter förstås praktisk teologi utifrån denna typ av ram. Maktkritik, liksom feministteologiska och postkoloniala perspektiv, är framträdande i amerikansk praktisk teologi och kan, om de synliggörs, ge en teologisk grund till dessa aspekter av prästutbildningen, samtidigt som de blir möjliga att förstå ur flera perspektiv.

Den empiriska vändningen

Den typ av praktisk teologi som vi har beskrivit ovan innebär också ofta att forskningsmetoder inspirerade av exempelvis sociologi och etnografi tillämpas, så som kvalitativa intervjuer och deltagande observation. Detta har kallats den praktiska teologins empiriska vändning och innebär ett ökat intresse för det lokala, partikulära och erfarenhetsbaserade. Praktiska teologer befinner sig i dag i högre grad än tidigare "på fältet" för att samla forskningsmaterial.

Normerna för vilka metoder som är lämpliga för forskningsprojekt i praktisk teologi har ändrats. Att en praktisk-teologisk forskare själv skapar primärmaterial beskrevs för snart 25 år sedan i *Kyrkovetenskapliga forskningslinjer* som i det närmaste uteslutet:

27. Miller-McLemore, *Christian Theology in Practice*, 106.

Till skillnad från förhållandet inom en del andra vetenskapsdiscipliner tillskapar alltså den kyrkovetenskaplige forskaren inte själv (genom experiment, attitydundersökningar eller annat sådant) sitt primärmaterial, dvs. de källor som är utgångspunkten för hans eller hennes analys.²⁸

I dag står mycket av den svenska praktisk-teologiska forskningen på en annan metodologisk grund än då.²⁹ Genom att forskarna själva samlar in empiriskt material är praktisk teologi som forskningsdisciplin närvarande i fler steg av forskningen och praktisk-teologiska utgångspunkter påverkar inte bara analys av redan insamlat material eller textbaserat material, utan också frågor om insamlingsmetod och forskarens roll på fältet. I och med den empiriska vändningen är det praktisk-teologiska arbetet på ett tydligare sätt en del av både forskningsprocessen och det framskrivna resultatet.³⁰ Den empiriska vändningen innebär dock inte att teologisk analys med hjälp av exempelvis historiska källor skulle sakna relevans, utan handlar om att relatera till flera olika typer av material.

Etnografiskt inspirerade metoder kan användas som praktisk-teologiska verktyg för att teologiskt studera och tolka praktiker, liksom för att överbrygga den spricka som kan uppstå mellan teori och teologiska praktiker. I etnografiskt arbete krävs relationsbyggande och utforskande av en miljö från ”insidan”, ofta genom deltagande observation och kvalitativa djupintervjuer. Ett etnografiskt arbetssätt inkluderar också noggrann och regelbunden reflektion över forskarens roll och forskningsprocessen, det som brukar benämnas ”reflexivitet”.³¹

Den empiriska vändningen är en del av bakgrunden till att praktisk teologi i dag ofta framstår som ett metod- och teorityngt forskningsämne med

28. Oloph Bexell, ”Om kyrkans praxis och dess teologi”, i Oloph Bexell (red.), *Kyrkovetenskapliga forskningslinjer: En vetenskapsteoretisk översikt*, Lund 1996, 156.

29. Tone Stangeland Kaufman, ”Mapping the Landscape of Scandinavian Research in Ecclesiology and Ethnography – Contributions and Challenges”, i Jonas Idestrom & Tone Stangeland Kaufman (red.), *What Really Matters: Scandinavian Perspectives on Ecclesiology and Ethnography*, Eugene, OR 2018, 20.

30. I Jonas Idestrom, ”Faithful Participation – Engagement and Transformation in Ethnographic Ecclesiology”, i Jonas Idestrom & Tone Stangeland Kaufman (red.), *What Really Matters: Scandinavian Perspectives on Ecclesiology and Ethnography*, Eugene, OR 2018, 61, skriver författaren om teologisk normativitet i forskningen: ”I want to make the point that theology is not a perspective or a normative voice that can be added to a practical ecclesiological research process at a certain point. Rather, the whole process is theological in all its stages and dimensions.” Se också Tone Stangeland Kaufman, ”Normativity as Pitfall or Ally?: Reflexivity as an Interpretive Resource in Ecclesiological and Ethnographic Research”, *Ecclesial Practices: Journal of Ecclesiology and Ethnography* 2 (2015), 71–107, <https://doi.org/10.1163/22144471-00201006>.

31. Mary Clark Moschella, ”Ethnography”, i Bonnie J. Miller-McLemore (red.), *The Wiley Blackwell-Companion to Practical Theology*, Malden, MA 2012, 224–225.

liten direkt relevans för blivande präster som vill lära sig utföra sina framtida arbetsuppgifter. Den empiriska vändningen och det metodologiska utvecklingsarbete den har medfört är dock i högsta grad relevant för praktisk prästutbildning, också i en svensk kontext. Att vara en ”duktig präst” är plötsligt en fördel för den som vill vara en ”duktig forskare” och vice versa, eftersom det inte sällan är likartade förmågor som krävs, om än i olika sammanhang. På en första nivå gäller detta kvalitativ och etnografiskt inspirerad forskning generellt, inte bara inom praktisk teologi. Lyssnande, kunskap om samtals teknik, självkännetdom, förmåga att möta människor i utsatta situationer och att snabbt anpassa sig till nya sammanhang är egenskaper som både präster och kvalitativa forskare ständigt använder sig av. Det handlar om att kunna kombinera praktisk och teoretisk kunskap, att låta erfarenheter möta texter och att se hur nutid och dåtid kan belysa varandra. Dagens praktiska teologi har därmed ett förändrat fokus som kan komplettera prästutbildningen. På en djupare nivå bidrar praktisk teologi också med metoder för att göra allt detta med hänsyn till kyrkans karaktär som ecklesiologiskt och teologiskt sammanhang och med ett konstruktivt syfte:

Unlike those who work strictly in the social sciences, practical theologians are not content with rich and nuanced descriptions of lived human experience. Rather we push from description and understanding toward significance and impact for the communities we serve. Practical theologians know and take responsibility for the fact that each phase of our work operates by explicit and implicit theological commitments.³²

Den rörelse som är kännetecknande för praktisk teologi nöjer sig inte med att beskriva verkligheten, utan vill också förändra den, genom en reflexiv och teologisk forskningsprocess. Studenter som i ett akademiskt sammanhang övar upp sin kompetens som praktiska teologer genom att både befina sig på fältet och i klassrummet, formas parallellt till praktisk-teologiska forskare och präster. Praktisk teologi som akademiskt ämne har möjlighet att ställa akademiska krav på både forskningsmetod, teoretisk förankring och slutresultat, vilket kan tydliggöra syftet med exempelvis självreflektion och bidra med kritiska perspektiv också på ämnet och metoderna som sådana.³³

Många praktisk-teologiska forskare är själva en del av fältet, i vårt eget fall genom att vara prästvigda i en kyrka som vi också studerar och i relation till

32. Kathleen A. Cahalan & Gordon S. Mikoski, ”Introduction”, i Kathleen A. Cahalan & Gordon S. Mikoski (red.), *Opening the Field of Practical Theology: An Introduction*, Lanham, MD 2014, 5.

33. Jämför Miller-McLemore, *Christian Theology in Practice*, 196.

denna artikel genom att själva nyligen ha genomgått utbildningen vi skriver om. Inom praktisk teologi betonas att detta inte behöver vara en nackdel, inifrånperspektivet är snarare något som betraktas som en självklarhet. Som praktisk-teologisk forskare innebär det att samtidigt vara insider och outsider, att acceptera och bejaka att vara en del av forskningsfältet, men samtidigt behålla ett analytiskt utifrånperspektiv.³⁴ Denna dubbelhet är paradoxal, men inte nödvändigtvis problematisk. Att vara insider är ofta en styrka för att snabbt kunna förhålla sig till och hitta en roll på fältet, vilket i sin tur kan förstärka det analytiska utifrånperspektivet. Att väva ihop roller innebär inte att förlora dem, utan kan vara en möjlighet att upptäcka och skapa något nytt.³⁵

Den dubbla positionen som praktisk-teologisk forskare på fältet har också kopplingar till prästrollen, inte minst när det gäller att göra teologiska analyser i relation till lokal kontext. Att vara en kyrklig insider är självklart för en präst. Samtidigt innebär den praktiska teologins maktkritiska perspektiv att alltid kunna ifrågasätta sin egen insiderposition och vad den medför. I praktisk-teologisk forskning handlar det om att göra de val som ger korrekta och relevanta forskningsresultat, det vill säga de val som gynnar forskningen, snarare än min egen position som antingen insider eller outsider. Som präst handlar det om att göra det som är bäst för församlingen, snarare än det som gynnar min egen position i den. Den praktiska teologins konstruktiva och befrielse-teologiska ambitioner i kombination med kunskaper om kvalitativ forskningsmetod har uttalade pastorala aspekter. När etnografiska metoder medvetet används så kallar Mary Clark Moschella det för ”pastoral etnografi”:

I suggest that ethnography can become a form of ministry, a kind of pastoral listening to a social group or a community of faith. Pastoral ethnography weaves together the insights of individual pastoral counseling with the wisdom that comes from social research, in an effort to foster the interplay between individual and communal spiritual growth.³⁶

Etnografiskt inspirerade metoder inom praktisk teologi är i första hand forskningsmetoder. Samtidigt kan de begreppsliggöra och därmed synliggöra pastoralt hantverk och vara ett sätt att analysera och förstå en församling. På så sätt kan delar av den akademiska praktiska teologin också fungera

34. Kaufman, ”Mapping the Landscape”, 31.

35. Ideström, ”Faithful Participation”, 68.

36. Moschella, ”Ethnography”, 229.

som en brygga till pastoralteologi, så som begreppet förstås i en svenskkyrklig kontext.

Relationen mellan praktisk teologi och pastoralteologi

Den maktkritiska ambitionen inom praktisk teologi speglas i prästutbildningens praktiska delar. I utredningen inför den senaste utbildningsreformen nämns behovet av ett framåtsyftande genusperspektiv i utbildningen ”där de studerande får möjlighet att förstå och påverka kvinnors och mäns liv och villkor i kyrkan och samhället” och behovet av förståelse för makt och maktutövning.³⁷

I utbildningsplanen för prästutbildningen beskrivs hur utbildningen ska präglas av mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar, direkt följt av följande mening: ”Den pastoralteologiska utbildningen ska ge de studerande förutsättningar och redskap för teologisk reflektion, livstolkning, fördjupad spiritualitet och andaktsliv inför den kommande yrkesutövningen.”³⁸

Det nära sambandet mellan den praktiska teologins konstruktiva ambition, teologisk reflektion, reflexivitet och personlig gudsrelation är förankrad i den internationella praktisk-teologiska diskursen. Det sambandet visar också på relationen mellan akademisk praktisk teologi och pastoralteologi i en svenskkyrklig kontext. Dock är även den praktiska teologins medvetenhet om vikten av självreflektion kontextuellt påverkad av en nordamerikansk universitetsdiskurs och tydligt placerad i det akademiska paradigmet. Den praktiska teologi som dominerar den engelskspråkiga akademiska diskussionen i dag bär på arvet av upplysningstidens fokus på praktisk nytta, av befrielse-teologi och kontextuell teologi med postkolonial och feministisk udd samt protestantisk betoning på individens personliga gudsrelation. Här finns mycket att hämta, även i svensk kontext, men ett ständigt fokus på självreflektion och erfarenhetsbaserad kunskap har också lett till att praktisk teologi som akademisk disciplin kan anklagas för självupptagenhet.³⁹

Rörelsen bort från praktisk teologi som tillämpad teologi mot en praxis-teoretisk förståelse med praktiker som utgångspunkt för teologisk reflektion har kritiserats av Pete Ward. Han lyfter fram flera problem med den teoretiska utveckling inom praktisk teologi som vi har beskrivit ovan, inte bara genom att lyfta fram det klerikala paradigmet värde, utan också genom att kraftigt ifrågasätta liberalteologins starka inflytande över dagens praktiska teologi och hur erfarenhet och praktiker okritiskt lyfts fram som

37. *EFU*, 129.

38. Utbildningsplan för Svenska kyrkans pastoralteologiska utbildning till präst, 3.

39. McClintock Fulkerson, ”Theology and the Lure of the Practical”, 297.

utgångspunkter för teologisk reflektion: "[Liberal theology] is imposed by force or inserted into the minds of students by stealth."⁴⁰

När Ward riktar sin, kanske omotiverat starka, kritik mot utvecklingen inom praktisk teologi sätter han också ord på ett dilemma i den svenska prästutbildningen som vi redan har snuddat vid: att det är svårt att bilda sig en uppfattning om vilka teologiska och teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för den pastoralteologiska undervisningen. Det kan handla om vilken förståelse av praktisk teologi som dominerar, och hur medvetet och uttalat det vägvalet är. Det är detta Ward sätter fingret på när praktisk teologi som akademisk och i första hand metod- och teoriinriktad disciplin okritiskt används som om det vore den gamla sortens tillämpade teologi, som kan lära blivande präster "hur man gör". Om dagens akademiska praktiska teologi, influerad av den nordamerikanska skolan, inte sätts in i sitt historiska och kontextuella sammanhang och inte verbaliseras, utan enbart existerar som en bakomliggande ideologi för praktisk undervisning i pastoralteologi, är den mycket riktigt "imposed by force".

En liknande risk, men i relation till befrielse-teologi, lyfts också av Mary McClintock Fulkerson, som, till skillnad från Ward, själv är tydligt placerad i den tradition hon kritiserar. Hon menar att reflexiva praktiker visserligen kan användas för att synliggöra förtryck, men också kan användas omvänt, för att dölja en egen agenda och reproducera förtryckande strukturer snarare än att utmana dem.⁴¹ Praktisk teologi, akademiskt förankrad i ett postmodernt paradigm och kontextuellt förankrad i kyrkor och församlingar, är som disciplin mycket medveten om frågor om hur forskaren påverkar forskningsresultaten och den maktposition ett akademiskt tolkningsföreträde innebär i en kyrklig kontext.⁴² Reflektivitet är en viktig del av praktisk-teologisk forskningsmetod. Men om vikten av självreflektion, formulerad för det akademiska paradigmet, okritiskt överförs till det klerikala paradigmet och praktisk prästutbildning, riskerar syftet med självreflektionen att bli otydligt. Om självreflektionen då i stället upplevs som ett självändamål kan återigen utbildningens individcentrering förstärkas på bekostnad av en församlingsförankrad och ecklesiologisk förståelse av pastoralteologi.

En prästutbildning som inte behöver innehålla någon akademisk praktisk teologi skapar en situation där pastoralteologin saknar ett större sammanhang och därmed blir svår att förhålla sig till. Detta ställer höga krav på präststudenterna, både på egen församlingsförankring och erfarenhet av Svenska kyrkan och på förmåga att relatera två saker som vid första

40. Pete Ward, *Introducing Practical Theology: Mission, Ministry, and the Life of the Church*, Grand Rapids, MI 2016, 5.

41. McClintock Fulkerson, "Theology and the Lure of the Practical", 298.

42. Cahalan & Mikoski, "Introduction", 6–7.

anblicken kan framstå som mycket avskilda från varandra: den akademiska och ”konfessionsneutrala” teologi som lärs ut på universiteten och det praktiska agerandet som präst.

I ett protestantiskt nordamerikanskt sammanhang är det vanligt att förstå pastoralteologi som en underdisciplin till praktisk teologi, inriktad på prästers praktiska arbetsuppgifter och i första hand på omsorgsuppgifter och själavård. Både bland romersk-katolska teologer och bland protestanter utanför USA är det däremot vanligt att praktisk teologi och pastoralteologi förstås som synonyma begrepp.⁴³ Vi föreslår att akademisk praktisk teologi i en svensk kontext breddas till att också inkludera pastoralteologi. Detta skulle möjliggöra en mellanväg mellan det akademiska och det klerikala paradigmet, en mellanväg som också synliggör ett ecklesiologiskt perspektiv.

Det ecklesiologiska paradigmet

Det amerikanska kyrkliga landskapet, i kombination med protestantisk dominans på det praktisk-teologiska fältet, har bidragit till att frågor om katolicitet har hamnat i skuggan av betoningen på lokal församlingskontext. Ur ett svenskkyrkligt prästutbildningsperspektiv kan detta bli problematiskt om det sker på bekostnad av ekumenik, förståelse för episkopal struktur och gemensam ordning. Det finns dock många exempel på hur den praktiska teologins fokus på det partikulära också relaterar till kyrkans katolicitet, bland annat i Gordon W. Lathrops liturgiska ecklesiologi.⁴⁴ Även den romersk-katolske teologen Stephen B. Bevans har utvecklat förståelsen av kontextuell och praktisk teologi i relation till kyrkans katolicitet: ”A catholic church encourages the local; and the local is expanded and deepened by its communion with the universal. Context is part of the very structure of Christianity itself.”⁴⁵

Den svenskkyrkliga förståelsen av pastoralteologi, grundad i kyrkoordningens ord om församlingar som pastorala enheter, är ecklesiologiskt präglad. Detta är en styrka hos den, på många sätt breda, definitionen. Pastoralteologins ecklesiologiska sammanhang utmanar både det klerikala paradigmet, som fokuserar på individuellt agerande, och det akademiska paradigmets abstraktionsnivå. Pastoralteologi förstås då som kyrkans uppdrag, inte enbart prästens.⁴⁶ Genom att fokusera på kyrkans uppdrag i världen,

43. Miller-McLemore, *Christian Theology in Practice*, 100, 104.

44. Se till exempel Gordon W. Lathrop, *Holy People: A Liturgical Ecclesiology*, Minneapolis, MN 1999.

45. Stephen B. Bevans, ”Contextual Theology as Practical Theology”, i Kathleen A. Cahalan & Gordon S. Mikoski (red.), *Opening the Field of Practical Theology: An Introduction*, Lanham, MD 2014, 48.

46. Kathleen A. Cahalan, ”Roman Catholic Pastoral Theology”, i Kathleen A. Cahalan & Gordon S. Mikoski (red.), *Opening the Field of Practical Theology: An Introduction*, Lanham,

snarare än på enskilda prästers agerande, blir praktisk teologi mer ecklesiologisk samtidigt som den blir en tydligare transformativ och politisk kraft. Pastoralteologi i den bemärkelsen handlar om kyrkans och församlingens plats i samhället, snarare än om hur präster gör när de leder gudstjänst eller utövar själavård.

Denna ecklesiologiska förståelse av pastoralteologi är romersk-katolskt präglad och starkt påverkad av Andra Vatikankonciliet.⁴⁷ Genom att lyfta fram det ecklesiologiska perspektivet i pastoralteologi försöker teologer som Bevens och Kathleen A. Cahalan knyta ihop det partikulära, som den protestantiska praktiska teologin ofta lyfter fram, med det universella. Detta, som Cahalan kallar ”det ecklesiologiska paradigmet”,⁴⁸ kan framstå som en universallösning på problemet med klyftan mellan det akademiska paradigmet och det klerikala paradigmet i praktisk teologi. I relation till prästutbildningen är det dock fortfarande ett problem om praktisk kunskap nedvärderas, vare sig om det sker till förmån för teoretisk analys eller transformativa ecklesiologiska praktiker. Utbildningen riskerar då att inte svara mot varken studenternas förväntningar på eller behov av en praktisk utbildning som förhåller sig till det klerikala paradigmet.

Sammanfattning och slutsatser

I den här artikeln har vi diskuterat relationen mellan den pastoralteologiska utbildning som ges på Svenska kyrkans utbildningsinstitut och den akademiska disciplinen praktisk teologi och vilka möjliga konsekvenser en förändrad förståelse av praktisk teologi kan få för förståelsen av ämnet pastoralteologi i Svenska kyrkans prästutbildning. Vi har undersökt hur ämnet pastoralteologi förstås inom Svenska kyrkans prästutbildning, hur pastoralteologin relaterar till den akademiska disciplinen praktisk teologi och vilka risker och möjligheter vi ser i dagens utbildningsupplägg när det kommer till relationen mellan praktisk teologi och pastoralteologi. Vi ser ett behov av att luckra upp gränsdragningen mellan den ”akademiska” praktiska teologin och den ”kyrkliga” pastoralteologin.

Pastoralteologi i Svenska kyrkans prästutbildning i dag förstås i hög utsträckning som tillämpad teologi, med betoning på teologisk reflektion, men är samtidigt präglad av ett nyare praktisk-teologiskt ideal som tagit avstånd från det klerikala paradigmets fokus på prästers arbetsuppgifter. Akademisk teologi och pastoralteologi förstås som olika saker, som kompletterar varandra. Den akademiska praktiska teologin, präglad av den

MD 2014, 223.

47. Cahalan, ”Roman Catholic Pastoral Theology”, 217.

48. Cahalan, ”Roman Catholic Pastoral Theology”, 220.

empiriska vändningen och en kontextuellt och transformativt inriktad normativitet, påverkar utbildningen i pastoralteologi för blivande präster i Svenska kyrkan, men detta riskerar att snarare ske implicit än explicit.

Med hjälp av resurser från etnografisk teologi och det som brukar kallas den empiriska vändningen har vi visat på några möjliga sätt att utnyttja akademiska praktisk-teologiska metoder i prästutbildningen, utan att för den sakens skull bortse från historisk och teoretisk kunskap i praktisk-teologiska ämnen. Genom att knyta pastoralteologin närmare den akademiska praktiska teologin kan båda ämnena stärkas. Den akademiska praktiska teologin kan bidra till att synliggöra pastoralteologins teologiska och normativa utgångspunkter och på så sätt göra det möjligt att förhålla sig konstruktivt kritisk till den. Den akademiska praktiska teologin kan också bidra med metoder och teoretiska utgångspunkter som rätt använda har relevans även för praktisk prästutbildning.

Den akademiska teologins relevans för praktiskt prästarbete minskar inte det faktiska behovet av praktisk kunskap – att lära sig ”hur man gör”. En betoning av praktikteorier och etnografiskt inspirerade metoder har lett till att de klassiskt praktisk-teologiska ämnena, som homiletik, liturgik, själavård med flera, har hamnat i skuggan av teori- och metoddiskussioner och etnografiska församlingsstudier. Praktisk teologi i dag handlar alltså i ganska liten utsträckning om ”hur man gör” och i betydligt högre utsträckning om att ifrågasätta varför man gör som man gör och vad det egentligen betyder att det görs på ett visst sätt. Det gör fältet forskningsmässigt och teologiskt intressant och ofta teoretiskt skarpt. Det gör också att dess relevans för praktisk prästutbildning blir allt svårare att greppa. Dagens praktiska teologi framstår allt mer som ett forskningsämne och allt mindre som ett ämne för undervisning på grundnivå. I sin rädsla för det klerikala paradigmet har den praktiska teologin lämnat kunskapen om de faktiska praktikerna åt sitt öde, för att i stället fokusera på deras konsekvenser. Här kan det som i dag kallas pastoralteologi konkretisera det akademiska ämnet praktisk teologi och ge det ett existensberättigande i grundutbildning, snarare än enbart som forskningsämne.

I relation till praktiskt hantverkskunnande räcker alltså inte den praktiska teologins betoning på reflektion och förkroppsligad kunskap. Kunskap om teologiska källor är nödvändig för att kunna ta till sig, men också kritiskt förhålla sig till och teologiskt reflektera över, exempelvis liturgiskt agerande. Detta är den grundkunskap som både praktisk teologi som forskningsämne och pastoralteologi som ämne på Svenska kyrkans utbildningsinstitut förutsätter. Det är också en typ av kunskap där de dominerande stråken i den anglosaxiska praktiska teologin i dag inte ger mycket vägledning, utan det

finns ett fortsatt behov av forskning som kombinerar den reflexivt inriktade praktiska teologin med hantverkskunnande.

Den pastoralteologiska delen av utbildningen behöver förankras i akademisk praktisk teologi, och den akademiska praktiska teologin behöver på ett tydligare sätt relatera till kyrkliga praktiker, liksom till utbildning på grundnivå och inte enbart på forskarnivå. I en prästutbildning där praktisk teologi knappt existerar som akademiskt ämne, och därmed inte heller befinner sig i en fruktbar spänning med andra teologiska discipliner, riskerar praktisk-teologiska ställningstaganden som är tagna ur sitt sammanhang att forma en teologisk utgångspunkt för utbildning som outtalad blir svår att förhålla sig till. I relation till Svenska kyrkans prästutbildning försvåras också ämnesförståelsen av utbildningens två delar, där den ena beskrivs som akademisk och den andra som pastoralteologisk eller ”kyrklig”. Det bidrar till att pastoralteologi och akademisk teologi förstås som två åtskilda fenomen som det blir upp till studenterna att föra ihop.

Genom att kopplingarna mellan teologisk forskningsmetod, teologisk reflektion och praktiskt arbete som präst i församling tydliggörs krymper gapet mellan akademisk teologi och pastoralteologi. Det kan bidra till att ge praktisk-teologisk reflektion ett konkret syfte för utbildningen. Det kan också synliggöra den akademiska teologins relevans för framtida församlingstjänst och fungera som ett tydligt exempel på kunskaper som kan användas i mycket olika sammanhang. Den empiriska vändningen kan bli ett sätt för den akademiska praktiska teologin att närma sig den kyrkliga pastoralteologin igen, men från ett annat håll än tidigare.

Dagens förändrade förståelse av praktisk teologi, som tydligast kommer till uttryck genom den empiriska vändningen, kan påverka den praktiskt inriktade pastoralteologin i Svenska kyrkans prästutbildning på flera sätt, och innebär både risker och möjligheter. Här vill vi framför allt peka på vikten av att pastoralteologi sätts i relation till en större praktisk-teologisk ämnesförståelse, inte minst för att ge studenter möjlighet att kritiskt förhålla sig till undervisningen. När pastoralteologi, eller ”kyrklig teologi”, förstås som något helt annat än akademisk teologi ställer det mycket höga krav på studenterna att själva förena delar som ibland framställs som oförenliga. Som ett sätt att hantera det problemet förespråkar vi att den praktiska pastoralteologin bör förstås som en del av den akademiska praktiska teologin. ▲

SUMMARY

In this article, we discuss practical and pastoral theology in relation to Swedish theological education for future ordained clergy in the Church of Sweden. We look at how pastoral theology is understood in the

Church of Sweden today and its relation to Practical Theology as an academic subject. We problematize the split between "academic" and "pastoral" theology and argue that pastoral theology should be understood as a part of the academic discipline Practical Theology. Practical Theology today is heavily theoretical and methodological, not least in the United States, the origin of much literature used in the Swedish context. Interesting as this may be from a research perspective, the discipline runs the risk of losing some of its relevance for undergraduate theological education. Here we discuss different aspects of pastoral and practical theology, and how they may feed into each other. We highlight the potential problems with a practical theology distancing itself from what has been called "the clerical paradigm" (in Sweden: pastoral theology), but also point to the importance of Practical Theology as an academic field in relation to ordination training. In Sweden, academic theology is still understood as supposedly "neutral", which complicates the relationship between "academic" and "pastoral" theology, as this obscures the influences from explicit normative and constructive practical theology on Swedish theological education. Drawing on practical theologians such as Bonnie J. Miller-McLemore and Mary McClintock Fulkerson, we discuss the normative and constructive ambitions in some practical theological schools of thought today. A changing understanding of Practical Theology may contribute to pastoral theology as a part of the ordination training in the Church of Sweden, but the normative assumptions need to be made explicit.